

МЕЖДУНАРОДНА НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ. МЕЖДУНАРОДНИЯТ НАКАЗАТЕЛЕН ТРИБУНАЛ В НЮРНБЕРГ (1945 – 1946 г.)

София Попова

1. УВОД

Легитимността на Нюрнбергския трибунал и до днес основателно се оспорва. Критиките, че международния военен трибунал не е притежавал юрисдикция, че прилага *ex post facto* закони и, че е съдил само победените са в редица отношения основателни. Нюрнбергският процес освен със своята легитимност остава в историята като един политически процес, който не гарантира и не осигурява справедливост, а напротив, превръща се в един жесток и определено несправедлив лов на вещици, който се разпростира не само над ръководителите на нацисткия режим, но и пада като огромна тежест върху целия немски народ.

Всички държави- победителки се изправят пред сериозни морални дилеми – пречки, които не са подложени на публично обсъждане нито по време на трибунала в Нюрнберг, нито по време на този в Токио. Редица от действията на победителите биха могли да потресат съвестта на мнозина, а някои от тях са дори по- ужасяващи от зверствата, извършени от нацистите по време на Втората световна война, за които над 10 хил. души са изправени на съдебната скамейка.

В САЩ над 120 хил. граждани от японски произход и пребиваващи в страната японски граждани са интернирани насилствено от домовете си по Западното крайбрежие в центрове, разположени в изолирани райони на американския Запад. Те остават там до края на войната поради опасения, че ще проявят нелоялност към Щатите. Не са им предявени никакви обвинения в каквито и да било престъпления и не могат да се възползват от заложеното в Конституцията на САЩ право на закрила *habeas corpus*, за да напуснат този вид концентрационни лагери. По същото време и британските власти интернират без съдебен процес чужди и британски граждани по подозрение, че подкрепят нацистите.

Руснаците, подписали пакт за ненападение с Нацистка Германия са и нейни съюзници и най- големи поддръжници преди да бъдат нападнати през 1941 г. СССР разграбва безжалостно Полша за четвърти път в историята на малката славянска

държава като същевременно към пленниците е проявена изключителна жестокост – красноречив пример за руската суровост е позорният случай в Катинската гора, когато стотици полски военнослужещи са екзекутирани без съд и присъда именно от руснаците. Въздушната война на Великобритания и САЩ срещу Нацистка Германия е опустошителна – разрушени до основи са цели градове –невоенни цели, убити са десетки хиляди цивилни германци, унищожена културни и исторически паметници и стари градове.

Не трябва да се забравя и съкрушителният ответен удар на Щатите на обявената им война от Япония. Отговорът на американците на нападението на Пърл Харбър, където не се намира нито един цивилен американец, е невиджано и изключително жестоко – на бомбардировки с атомна бомба са подложени два от най- важните японски градове, Хирошима и Нагасаки. Загиват десетки хиляди цивилни японци, а последствията от атаката с ядрено оръжие са потресаващи – радиацията осакатява целия японски народ за поколения напред.

Не на последно място трябва да напомним за американската доктрина „Джим Кроу“, която подлага на невиджана и жестока дискриминация афроамериканското население на страната. Ку-клус-клан се бори за превъзходство на белите над всички останали раси, като организират свои наказателни отряди, които подлагат чернокожите на масов линч. Това може да бъде определено като геноцид и престъпление срещу човечеството в духа на Нюрнбергските обвинения срещу нацистите. Това важи с пълна сила и за антисемитизма, чийто корени откриваме не някъде другаде, а в Руската империя.

Концентрационните лагери за изстребление чрез принудителен труд, измислени от Великобритания, а по- късно заимствани от Русия не са творение на Хитлер и нацисткия режим, както се опитва да докаже трибуналет в Нюрнберг. Архипелагът ГУЛАГ в СССР погубва цвета на руската интелигенция и политическата опозиция на съветския комунизъм. Нима тези действия от страна на Сталин не са били геноцид и престъпление спрямо собствената нация и народ? Въпросът, който логично изниква е от каква позиция тези държави съдят Германия, след като са не по- малко виновни пред собствените си народи и пред света като цяло?

2. МЕЖДУНАРОДНА НАКАЗАТЕЛНА ОТГОВОРНОСТ И МЕЖДУНАРОДНИ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Институтът на международноправната отговорност се занимава с един от най-сложните проблеми на съвременното международно право (МП). Това е така, защото неговата основна задача е уреждането на противоречащи претенции между ищец и ответник, като същевременно действа и като коректив на поетите международни задължения.

Под международноправна отговорност се разбират правните последици, които настъпват вследствие на неизпълнение или нарушение на международните задължения от страна на субекта на МП. В зависимост от степента на опасност на нарушението формата на отговорност е: отговорност за агресия, геноцид, апартейд, нарушение на законите и обичаите на войната и др.; задължение на държавата правонарушител да възмезди причинената щета; прилагането на принудителни мерки съгласно международното право спрямо държавата нарушител.¹

Международната отговорност бива договорна и деликатна. Налице е деликтна отговорност, когато имаме неизпълнение или нарушение на общите принципи и норми на международното право и конкретно опасните международни деликти, засягащи широк кръг участници в международната общност и система като геноцид, агресия и т.н.

А) Международна наказателна отговорност на индивидите за военни и други престъпления

Международното право разграничава индивидите основно на две групи субекти на международна наказателна отговорност – главни военни престъпници, които отговарят както за своите деяния, така и за действията на изпълнителите на техните заповеди; и индивиди, които са непосредствени извършители на международни престъпления.

В първата група попадат държавни представители, всички военни, дипломати, юристи, публицисти и др. За осъждане на тези лица се създават специални международни трибунали, какъвто е случаят с трибунала в Нюрнберг, или се

---

¹ Орлин Борисов, Международно публично право, изд. Юриспрес С 2001, стр. 94

осъществява от националните съдилища на потърпевшите държави. Втората група обхваща лицата, които са изпълнявали престъпни заповеди, или които са били непосредствени съучастници на такива престъпления.²

Неуспешен опит за осъждане на военнопръстъпници е направен след Първата световна война, но фактически съвременните норми за наказателна отговорност се формират в хода на Втората световна война и след нейния край. След Втората световна война се учредяват два международни трибунала – в Нюрмберг и Токио – за осъждане на главните военнопръстъпници на Германия и Япония.

Б) Международни престъпления

Международно престъпление е всяко извършено противоправно деяние, което се явява в резултат от престъпно социално явление в международна общност.

Международните престъпления се отнасят към най-тежките международни противоправни действия срещу държавите и народите, насочени срещу международния мир и сигурност, добросъседските отношения, право на народите и нациите на самоопределение, правата на човека и т.н. международни престъпления са както действията, така и престъпното бездействие, като държавите носят както политическа, така и материална отговорност.

За да възникне международна отговорност на първо място трябва да е налице международноправно нарушение. Самата отговорност възниква след установяването на причинната връзка между противоправното действие на субекта на МП и причинената вреда.

Необходимо е да се разграничават международните престъпления в съответствие със съществуващата класификация на международните правонарушения. В първата група попадат престъпленията, разгледани в глава VIII от Устава на ООН, а именно: агресия, военни престъпления, престъпления против човечеството, апартейд, расова дискриминация и др. За тези престъпления отговорност носи предимно държавата. Във втората група попадат престъпления с криминален характер, извършени от физически лица, свързани с робство и търговия с роби, търговията с

---

² Орлин Борисов, Международно публично право, изд. Юриспрес С 2001, стр. 357

наркотици и други упойващи вещества, морско и въздушно пиратство, международен тероризъм и др. Характерно за втората група е, че държавата, на чиято територия са извършени престъпленията или чиито граждани са извършителите, не носи международна отговорност.

В) Международноправна основа за сътрудничество в борбата срещу международните престъпления

Международното сътрудничество за борба срещу международните престъпления бележи своето начало в средата на XIX век, когато сътрудничеството между държавите се насочва срещу някои престъпления. Постепенно сътрудничеството в тази област се разширява както между държавите, така и по отношение на различните области и насоки не само в борбата срещу престъпността, но и по отношение на обсъждането и приемането на превантивни мерки срещу международните престъпления.

В периода 1941 - 1945 г. формите и механизмите, с които се осъществява международното сътрудничество за борба срещу международните престъпления не функционират. Това поставя международната общност пред необходимостта от изработване на нова, ефективна основа за сътрудничество срещу международните престъпления.

Международноправната основа за сътрудничеството между държавите в борбата срещу международните престъпления е заложена в член 1, ал. 3 от Устава на ООН, съгласно който една от целите на организацията е „да постигне международно сътрудничество при разрешаване на международните проблеми от икономическо, социално, културно или хуманитарно естество...“. ООН поставя пред себе си задачата да изработи единни мерки за борба срещу международната престъпност.³

Г) Понятие за геноцид

Според създателя на термина „геноцид“, евреинът Рафаел Лемкин, това е „съзнателен, координиран план от различни действия, насочени към унищожаването на основите на живота на народностни групи с цел ликвидирането на самите групи. Обект на този план са премахването на политическите и социалните институции и култура,

---

³ Орлин Борисов, Международно публично право, изд. Юриспрес С 2001, стр. 404

език, чувство за национална принадлежност, религия, икономически живот на народностните групи и унищожаването на личната сигурност, свободи и здраве, достойнство и дори живота на индивидите, принадлежащи към такива групи... като включените в плана действия са насочени към индивидите не като такива, а като членове на народностната група⁴

Геноцидът получава своето юридическо съдържание с приемането на Конвенцията за преследване и наказване на престъплението геноцид, приета с резолюция на ООН от 11.12.1946 г., в която геноцидът е провъзгласен за престъпление срещу международното право и против целите и духа на ООН.

В член 2 на Конвенцията са изброени действията, които се разбират като "геноцид": а) убиване на членове на групата; б) причиняване на сериозни телесни или душевни повреди на членовете на групата; в) умишлено налагане на групата условия за живот, целящи физическото ѝ унищожаване изцяло или отчасти; г) мерки за предотвратяване ражданията на групата; д) насилствено предаване на деца от групата на друга група. Според текста, Конвенцията е открита за подписване до 31 декември 1949 г. и ще бъде валидна в продължение на 10 години от датата на влизането ѝ в сила.

3. Международен наказателен процес. Развитие и дейност на международните наказателни съдилища

Развитието на международните наказателни съдилища е пряко свързано с развитието на международното наказателно право като цяло. Създаването на международните наказателни съдилища е свързано с международен съд на индивидите, включително и държавни висши длъжностни лица, отговорни за извършването на нарушения или престъпления съгласно МП.

Реален израз на международно правосъдие е сключеното Споразумение между държавите от Антихитлеристката коалиция (АХК) за създаване на Нюрнбергския и Токийския трибунал, на които се подвеждат под отговорност главните военнопредстъпници от Германия и Япония. В уставите на двата трибунала намират възплъщение нормите на международното наказателно право относно наказателната отговорност за нарушаване на законите и обичаите на войната, които принуди се потвърждават от Общото събрание (ОС) на Организацията на обединените нации

---

⁴ Хауард Бол, Съдебно преследване на военни престъпления и геноцид, Военно издателство 2004, стр. 33

(ООН), а по-късно са приети като основа за развитието на нормите на МП в тази област.

За развитието на института на наказателната отговорност на физическите лица едно от най-значимите събития е създаването на Съвета за сигурност на ООН и двата наказателни трибунала за бивша Югославия и за Руанда. Не на последно място голямо значение има и учредяването на постоянен Международен наказателен съд.

Международният наказателен процес е система от процедурни правила, които уреждат възбуждането, разследването, разглеждането и решаването на дела в международните съдебни и други органи, в рамките на компетентността, предвидена в техните учредителни актове. Международният наказателен процес е механизмът, посредством който се реализират материалните норми на международното наказателно право.

Сключеното споразумение на 08.08.1945 г. между САЩ, СССР, Великобритания и Франция относно съдебното преследване и наказване от европейските държави съдържа и процесуални норми, но освен това са приети и процедурни правила, които конкретизират цял комплекс от правила на международния наказателен процес. В устава на Нюрнбергския военен трибунал са предвидени процесуални норми, гарантиращи на подсъдимите справедлив процес, предвиждайки право на защита, представяне в съда на доказателства, призоваване на свидетели, изискване за представяне на документи и др.

До произнасянето на присъдата обвиняемият се счита за невинен, като му се гарантира широк кръг от права като да бъде своевременно информиран на език, който той разбира, за характера и основанията за предявяване на обвинението и др.

4. Втората световна война и Нюрнбергският трибунал

Провалените опити на съюзническите сили след Първата световна война да придадат правно значение на идеите за всеобщите права на индивидите и за индивидуалната вина за войната създават основата за събитията, последвали Втората световна война.

И в двете направления – европейско и азиатско – Втората световна война е тотална война. При нея липсват окопните сражения, познати от Първата световна война, намалява масовото унищожение на сухопътни сили на воюващите страни. Това е

първата война, в която се проявяват ужасът и опустошението на масовите бомбардировки от въздуха.

През Втората световна война са извършени потресаващи и невиджани до тогава престъпления против човечеството под формата на жестокост срещу военнопленници и цивилни на териториите, окупирани от Германия и Япония. Войната изправя света пред ужасът на нацистките концентрационни лагери, където се провежда масово изстребление.

Действията на нацистите по време на европейската война (1939–1945 г.) и на японците по време на азиатската война (1937–1945 г.) ужасяват останалия свят и пораждаат стремеж към наказание за лицата, въввлечени в планирането и осъществяването на военни престъпления и геноцид. Държавите от АХК стигат до убеждението, че международната общност трябва да предприеме конкретни мерки, за да предотврати повторно проявление на подобни жестоки действия както по време на война така и в мирно време по отношение на собственото население.

А) Режимът на Хитлер и геноцидът над евреите (1933- 1945)

Веднъж взел властта в свои ръце, Адолф Хитлер действа бързо и решително, за да затвърди позициите си и да постигне пълна диктатура. С подпалването на сградата на райхстага на 27 февруари 1933 г. Хитлер си създава официален повод и възможност да се разправи с политическите си опоненти в лицето на комунистите.

След пожара в Райхстага са арестувани са близо 4хил. души. Вината за палежа е хвърлена върху Германската комунистическа партия. През март 1933 г. Хитлер печели изборите и получава значителен брой от местата в парламента. В края на месеца е гласуван закон за извънредни пълномощия да правителството, с който на парламента са отнети законодателните права, контролът над бюджета, правата за инициране на промени и правото на ратифициране на международни договори. Забранени са всички партии, а почти цялото население е обединено под контрола на партията в т.нар. Трудови фронт.

Хитлер ловко се справя с политическите си опоненти, като по- силните съумява да изтласка, а на по- слабите отнема основните им човешки права без да се колебае, а в някои случаи дори ги ликвидира физически.

След смъртта на Хинденбург през лятото на 1934 г., Хитлер обединява длъжностите „канцлер“ и „президент“ в една. Всички офицери от армията са задължени да положат клетва за вярност към Фюрера. От този момент нататък Хитлер спира да обръща внимание на вътрешните боричкания за власт. Всеки от „големите“, като Гьобелс, Гьоринг, Химлер, получава извънредна власт в своята сфера на дейност и създава своя специална служба. Хитлер насърчава Химлер да изгради система от концентрационни лагери, където да затварят вътрешните си врагове. С Нюрнбергските закони за "защита на германската кръв и на германската чест" евреите се лишават от граждански права, а на "арийците" се забраняват бракосъчетанията с евреи. Арийският произход се превръща в основно условие за заемане на държавен пост.

Германия се превръща в огромен затворнически лагер. Тайната държавна полиция Гестапо внимателно следи за "врагове на държавата" и ги елиминира още в зародиш. След залавянето си много от заподозрените или изчезват безследно, или са хвърлени и бити в затворите до изтръгване на желаните показания. Престъпления - от незаконни задържания до убийства - са наречени "политика" в името на "националната революция". В Нюрнберг се организират огромни партийни церемонии и празненства, целящи да впечатлят обикновените немски поданици.

През януари 1942 г. ръководителите на правителствата в изгнание на деветте окупирани държави (Белгия, Франция, Чехословакия, Гърция, Люксембург, Норвегия, Холандия, Полша и Югославия) приемат Декларацията от двореца Сейт Джеймс, с която обявяват, че ще бъдат проведени наказателни трибунали след войната срещу военните престъпления на нацистите и нарушенията на споразуменията от Хага и Женева.

Към края на 1942 г. Франклин Рузвелт и Уинстън Чърчил отправят призив за създаване на комисия по военните престъпления за разследване на обвиненията. В следващата година комисията извършва проучване на данните, постъпващи от окупирана Европа и прави преглед на законите за войната, съобразявайки се с наказанията за военнопръстъпниците.

През есента на 1943 г. в Москва Чърчил, Рузвелт и Сталин се договарят, че военнопръстъпниците ще бъдат съдени там, където са извършени престъпленията. Престъпленията, извършени от нацистките ръководители, включително и военните,

които обхващат територията на повече от една държава ще бъдат подсъдни на международен трибунал.

Въпреки че нацистите са предупредени публично от ръководителите на АХК, едва към края на войната съюзниците разработват план за наказването на носещите отговорност за войната, военните престъпления и престъпленията срещу човечеството.

Б) Пътят към Нюрнберг (1944-1945)

Макар и наказването на военнопръстъпниците се разглежда като един от най-належащите проблеми за разрешаване след края на войната, според британците и американците, нации със здраво изградени съдебни системи, до пролетта на 1945 г. „наказанието“ на нацистите се изразява в екзекуцията им на мястото на тяхното залавяне – без съдебен процес. Парадоксално е, че още от есента на 1942 г. именно Съветска Русия предлага и настоява за създаването на специален военен трибунал, който да накаже нацистките за техните военни престъпления.

До края на войната през май 1945 г. съюзниците от АХК не са изяснили обещаното строго правосъдие спрямо нацистките военнопръстъпници и по какъв начин то ще бъде осъществено. По същество се колебаят между две процедури – съдебни и административни, като административните се изразяват в директни екзекуции без съдебен процес.

В САЩ седем институции се занимават с разработват планове относно победена Германия след войната. Президентът Рузвелт възлага на министъра на финансите Хенри Моргантау – младши, който принадлежи на стар еврейски род, да изготви план за разправа с Германия. Планът, изготвен от Моргантау е изключително суров и жесток спрямо победена Германия и изпълнен с желание за мъст. Моргантау препоръчва „суров мир“ за Германия и настоява за деиндустриализация на Саар и Рур и за превръщането на Германия в предимно аграрна и селска страна. Освен това той иска военнопленниците да бъдат използвани за възстановяването на Европа, а всички членове на СС и семействата им да бъдат прогонени от Германия.

Не само Рузвелт, но и Чърчил одобряват плана на Моргантау и започват да се стремят да наложат този вариант и на руснаците. Въпреки че този план има доста противници в края на 1944 г. той е абсолютен фаворит. По високите етажи на американската администрация обаче отдавна са убедени, че е необходима някаква

форма на международна съдебна процедура, за да бъдат наказани нацистките ръководители. Задачата за изработването на план за такава процедура е възложена на еврейски юрист през септември 1944 г. – подполковник Мъри Бърнис. Бърнис подхожда към проблема като си задава два основни въпроса – как да бъдат наказани нацистките ръководители за престъпленията срещу еврейската и други общности и как да се постъпи с милионите германци, които са принадлежали към СС, Гестапо и други нацистки организации и формирования, отговорни за унищожаването на милиони човешки същества по време на войната. Бърнис извлича отговора от Закона за престъпния заговор като отбелязва няколко прецедента – Закона „Смит“ в САЩ и британския Закон за Индия⁵. Проблемната точка на този план е, че концепцията за заговора е предимно американска и британска и липсва от юриспруденцията на Русия, Франция и Германия. В сърцевината на плана „Бърнис“ стои колективното престъпление. По начина, възприет от Международния военен трибунал (МВТ) в Нюрнберг, той изисква прокурорите да зададат пет въпроса, преди да отправят обвинение към някого от задържаните:

1. Имала ли е нацистка организация и общ план за престъпни действия?
2. Престъпни ли са били груповите действия?
3. Доброволно ли е било членството на индивида в такава организация?
4. Членството на индивида в организацията било ли е осведомено, т.е. дали лицето е имало някаква представа за престъпните цели на организацията?
5. Има ли доказателства, че лицето е било такъв член и е действало за постигането на престъпните цели на организацията?⁶

Стратегията се състои в обвинение и съдене на нацистките ръководители за заговор с цел извършване на престъпни деяния; в обвинение, че самите те са извършили нарушенията и след това чрез съдене по „бързата процедура“ на по-нисшите нацистки военнопръстъпници по обвинението във „вина поради осведомено обвързване“.

Само за няколко седмици Бърнис съставя план, който бива приложен по време на МВТ в Нюрнберг. Според планът „Бърнис“ още от момента, в който Хитлер идва на

---

⁵ Хауард Бол, Съдебно преследване на военни престъпления и геноцид, Военно издателство 2004, стр. 56

⁶ Пак там

власт през 1933 г., нацистката диктатура е имала за основна цел престъпен заговор за военна агресия и за умисъл за извършване на военни престъпления и престъпления против човечеството.

Повечето от съветниците на Рузвелт обаче са против плана на Бърнис и застъпват тезата, залегнала в плана на Моргънтау за отмъщение на принципа „око за око“. Повратната точка настъпва през януари 1945 г., когато американската общественост узнава за германската жестокост над американски войници, предали се в областта Малмеди, Белгия. По високите етажи на САЩ започва да се говори, че това не е изолирано военно престъпление, а е част от общ план да се води жестока, агресивна и престъпна война както срещу военни, така и срещу цивилни. Случаят от Малмеди е класифициран като грубо нарушение на Женевските споразумения за отношението към военнопленниците. Случаят в Малмеди подтиква американците да променят позициите си и да предпочетат съдебния метод като по-справедлив, който и за в бъдеще ще може да бъде използван като автентично доказателство за престъпленията на нацистите.

Проектът „Бърнис“ е представен на срещата с Чърчил и Сталин в Ялта през февруари 1945 г., но британската позиция за екзекуции е непреклонна и продължава да бъде застъпвана до май 1945 г., когато е постигнато споразумение за учредяване на МВТ.

През юни 1945 г. юридическите представители на четирите държави-победителки се срещат в Лондон, където да очертаят основните насоки и процедури за бъдещия международен военен съд срещу основните немски военнопредстъпници. От страна на Щатите участие взема главният прокурор – съдия Робърт Джаксън. Британската делегация се ръководи от главния прокурор сър Дейвид Максвел-Файф. Представителят на СССР е главният обвинител генерал-лейтенант Роман Руденко, а френската делегация е предвождана от Робер Фалко. Разговорите и споровете за юрисдикцията на бъдещия трибунал, неговите процесуални страни и същността на обвиненията се проточват близо два месеца. Преговорите се усложняват поради различията в съдебните системи на държавите-победителки – руснаците и французите се придържат към наказателно-процесуалните норми на европейското континентално право, според което съдиите имат основна роля при разпитите на обвиняемите, а ролята на адвокатите е силно ограничена. Американците и британците от своя страна, пък се придържат към противоположния наказателен процес на англо-саксонската система,

където представителите на обвинението и защитата играят съществена роля при разпитите на свидетелите, както на своите, така и на тези на противниковата страна.

Все пак се стига до компромисен вариант относно процесуалните норми, така че да са приемливи и ефективни за четирите държави. По време на преговорите е засегнат и въпросът кои да бъдат основните обвиняеми – трибуналет в Нюрнберг произнася присъди над двадесет и двама и над един, задочно. Това са част от висшите ръководители на нацисткия режим, оцелели след края на войната, заловени живи. Хитлер, Гьобелс и Химлер например, се самоубиват преди да бъдат заловени.

На 8 август 1945 г. е подписано Лондонското споразумение от юридическите представители на четирите държави-победителки, което веднага се превръща в основа на международните съдебни процеси за военни престъпления срещу нацистките и японските военнопръстъпници, както и за последващи действия на международната общност в областта на международното право.

Споразумението се състои от седем общи члена и приложение – Хартата на Международния военен трибунал, която съдържа седем части и 30 члена. Съгласно член 2 съдът се състои от четирима членове и от техни заместници. Всяка от подписалите страни назначава по един член и по един заместник. Член 6 урежда юрисдикцията на трибунала: „... съдът е компетентен да съди и наказва лицата, които, действайки в интересите на европейските страни на Оста, индивидуално или в качеството си на членове на организации, са извършили някое от следващите престъпления:

Следващите действия се явяват като престъпления, попадащи под юрисдикцията на Съда, и влекат след себе си индивидуална отговорност:

а) **престъпления, против мира**, а именно: ръководството, подготовката, вземането на инициативата и воденето на агресивна война, или на война, предприета в нарушение на международни договори, съглашения или дадени гаранции, а така също и участие в общ план или в заговор, насочен към осъществяването на някое от гореизложените действия;

б) **военни престъпления**, а именно: нарушения на законите или обичаите на войната. Такива нарушения ще включат, примерно, убийствата, изтезанията или отвеждането на принудителна работа или за други цели гражданско население в

окупираните територии или другаде; избиването или изтезаването на военнопленници, избиването на заложници, разграбването на обществена или частна собственост, безсмисленото разрушаване на градове или села, опустошенията неоправдани от необходимостите на войната и други престъпления;

в) **престъпления против човечността**, а именно: убийства, изстребления, принудително отвеждане, заточаване и други нечовечни действия, извършени спрямо гражданското население преди и през време на войната, преследвания по политически, расови или религиозни причини, извършени било в изпълнение на престъпления, попадащи под юрисдикцията на Съда, било във връзка с такива престъпления, независимо от това, дали тия действия се явяват като нарушение или не на законите на държавата по местоизвършването.

Ръководителите, организаторите, подбудителите и помагачите, участвали в съставянето или в осъществяването на общ план или на заговор за извършването на някое от горепосочените престъпления, са отговорни за всички действия, извършени от което и да е лице за осъществяването на такъв план или заговор“.

Член 7 отхвърля имунитета на суверена, а именно оправданието за държавния глава, а член 8 постановява, че „ако обвиняемият е действал в изпълнение на заповед от неговото правителство или на висшестоящ, това не го освобождава от отговорност, но може да се разглежда като смекчаващо вината обстоятелство, ако трибуналет прецени, че правосъдието го изисква“. Концепцията за престъпния заговор е застъпена в член 9 и 10: „При разглеждането на делото на който и да е отделен военнопръстъпник – член на някоя група или организация, Съдът ,може да обяви (във връзка с каквото и да било действие, за което това лице е преследвано), че групата или организацията, в която е членувал подсъдимият, има прръстъпен характер“. Когато трибуналет постанови, че някоя организация е прръстъпна, при всеки последващ процес срещу индивидуални членове на тази организация ,прръстъпният характер на групата или организацията се смята за доказан и не се поставя под въпрос“.

Главните обвинители на четирите държави- победителки отговарят за разследването, събирането на документи и сведения, за разпитите на всички свидетели, подготовката и внасянето на обвинителните актове, както и за наказателното прръследване на обвиняемите.

Освен това на обвиняемите е гарантиран справедлив процес, което означава правото сами да поемат защитата си или да изберат свои адвокати (половината от защитниците, избрани от обвиняемите са членове на НСГРП), да разполагат с всички материали на обвинението, включително документите, изброени с обвинителните им актове; и да представят по време на процеса доказателствен материал „в подкрепа на тяхната защита, както и да подлагат на кръстосан разпит всички свидетели, призовани от обвинението“.

Последователността на процесуалните действия, спазвана от МВТ протича по следния начин: прочита се обвинителния акт, след което обвиняемият пледира (виновен или невинен); уводни пледоарии на обвинителите; трибуналет преценява дали да допусне доказателствените материали, представени от двете страни (обвинението и защитата); призовават се свидетелите на обвинението; кръстосани разпити; призовават се свидетелите на защитата; представят се възражения по доказателствата; трибуналет разпитва свидетелите и обвиняемите (това е допустимо във всеки един момент, когато трибуналет го сметне за нужно); защитата и обвинението произнасят пледоариите си пред трибунала; на обвиняемите се дава последна дума; трибуналет произнася решението си (невинен или виновен, като във втория случай произнася присъда). Присъдата на МВТ е „окончателна и не подлежи на обжалване“. След решението за вината налагането на смъртната присъда или каквито други наказания бъдат определени като справедливи се постановява като основно право на МВТ.

В) Свикване на трибунала

Международният военен трибунал в Нюрнберг се провежда в месеците непосредствено след края на бойните действия и безусловната капитулация на Нацистка Германия. МВТ в Нюрнберг е първият в историята международен наказателен трибунал и се превръща в прецедент и пример за идните поколения. Целта на трибунала е да бъдат наказани главните фигури в победена Германия, които се считат за отговорни за военни престъпления и масово унищожение на милиони цивилни и военнопленници. Основополагащо е мнението, че заповедите от висшестоящи, държавните решения и имунитетът на суверена не са оправдание, и концепцията за личната отговорност и изключването на колективната отговорност е базисна характеристика в процесите след Втората световна война.

От ноември 1945 г. до октомври 1946 г. се провеждат 403 открити заседания на трибунала в Нюрнберг, обвинението призовава 33 свидетели, обвиняемите – 61 свидетели в съда. Защитата допълнително предоставя пред трибунала 143 писмени изявления. По време на делото има осигурен симултантен превод на четири езика – английски, френски, руски и немски.

Разбира се, работата на трибунала не минава гладко, а както може да се очаква по време на заседанията има сблъсъци и очевидни гафове. При стотици участници, включително веоннослужещи, юристи, преводачи, учени, следователи и секретарки, естествено се пораждат известни търкания и завист. Американците са най-многобройната група в МВТ, която наброява близо 700 души. Останалите смятат заплатите на американците за несправедливо високи в сравнение със заплатите, които получават останалите съюзнически служители в Нюрнберг. Разликата е потресаваща – председателят на трибунала сър Джефри Лоурънс от Великобритания получава годишна заплата, колкото един американски преводач (2800\$), а един американски юрист получава годишна заплата от около 7000\$ (като се има предвид, че по време на трибунала десетки юристи сноват между Нюрнберг и САЩ).

Обвинението излага своите доказателства срещу 22- мата обвиняеми от ноември 1945 г. до март 1946 г., след това защитата представя своите доводи- от март до юли 1946 г. През юли защитата обобщава аргументите си, а обвинението произнася заключителните си речи. През юли и част от август 1946 г. трибуналът изслушва доводите по обвиненията срещу седем нацистки организации за престъпен заговор – лидерите на НСГРП, кабинета на Райха, министрите от нацисткото правителство, СС, Гестапо, СД, СА, висшето командване на въоръжените сили (състоящо се от командващите германската армия, военноморски флот и военновъздушни сили – бивши и действащи към момента на края на войната).

През 1946 г. всеки от обвиняемите прави изявление пред трибунала от по 15 минути, след което Съдът се оттегля за вземане на решение през септември, а на 30 септември – 1 октомври 1946 г. произнася присъдите си на открито заседание.

В началото на процеса защитата внася общо възражение срещу съществените правни основания за съществуването на самия МВТ. Трибуналът го отхвърля изцяло и

на процеса е даден ход. Съдията Джаксън произнася встъпителното слово⁷ от името на обединения екип от обвинители и така дава началото на първия международен трибунал за военни престъпления. През следващите няколко дни представителите на четирите държави- победителки се редуват да четат общия обвинителен акт. Обвинението съдържа четири точки. Първата и втората – планиране, заговор и осъществяване на агресивна война, т.е. заговор за извършване на „престъпления срещу мира“, са представени на трибунала от американците и британците. Джаксън представя обвинението, че 20 от обвиняемите са замесени в разработването на общ план или заговор за водене на завоевателна война в разрез с Пакта „Бриан – Келог“ (1928 г.), подписан между Германия и 60 други държави. Французите представят третата точка от обвинителния акт, която поддържа тезата, че 13 обвиняеми са извършили различни военни престъпления в нарушение на договореностите от Женева и Хага. Френският обвинител заявява, че тези военни престъпления като масовото използване на принудителен труд, медицинските експерименти на Луфтвафе с човешки мозъци, безогледните убийства на пленени екипажи на съюзническите самолети и пленници, които са се опитали да избягат, ограбването на художествени ценности, избиването на цивилни заложници в окупираните територии на Европа, „произтичат от престъпление срещу духа, което отрича всички духовни, интелектуални и морални ценности, чрез които от хилядолетия народите се опитват да подобрят положението на човечеството“.

Руският обвинител, Руденко, представя последната точка – тезата, че 17 от обвиняемите са извършили „престъпления срещу човечеството и срещу отделни лица“ в окупирана Европа и „преди всичко срещу славянските страни“. Той дори твърди, че милиони цивилни „са подложени на безмилостни гонения, жестокости и масово унищожение“⁸

В продължение на 5 месеца обвинението предоставя своите доказателства срещу обвиняемите, като използва над 2500 нацистки документа от над 1700 тона документи,

---

⁷ „Беззаконията, които ние се стремим да осъдим и да накажем, са в такава степен умишлени, злонамерени и опустошителни, че цивилизацията не би могла да ги пренебрегне, защото не би преживяла повторението им. Това, че четири велики държави, въодушевени от победата и оскърбени от злините, се въздържат от отмъщение и доброволно предават заловените си врагове на отсъждането на закона, е един от най- значителните приноси, който властта някога е правила за разума... Или победителите ще съдят победените, или ще ги оставим сами да съдят себе си. След Първата световна война видяхме колко е безплоден вторият подход“.

⁸ Gilbert, Nuremberg Diary, pp 123, 135

записи, снимки и филми, конфискувани от държавите от АХК. През септември 1945 г. действат 13 центъра за обработка на документи в Германия и Австрия, където тези документи са описвани в каталог, снимат се, превеждат се на английски език и получават свой каталожен номер. Тези документи са използвани от обвинението и в процесите срещу хиляди по-нискостоящи нацисти в четирите окупационни зони, контролирани от държавите-победителки в годините след Нюрнберг.

От март 1946 г. адвокатите на нацистите правят повторен опит да оборят многобройните доказателства, представени от обвинението. Това е непосилна задача предвид огромния обем на нацистката документация, чрез която е показано как те, обвиняемите са планирали, заговорничели и действали против целия свят и човечеството като цяло. На германските адвокати, мнозина от които също членове на НСГРП, е дадена широка свобода, но при събраните доказателства и поради липсата на опит в неблагоприятни за подзащитните им дела те не успяват да постигнат особени успехи. Свидетелите и писмените показания, предоставени от защитата на нацистите се опитват да дадат оправдаващи и смекчаващи вината обяснения по някои от обвиненията, но не се оказват убедителни при кръстосаните разпити, проведени от обвинителите. А и съда още преди консолидацията си е подписал смъртните присъди на повечето обвиняеми и макар да гарантира оправдаващи присъди ако се докаже невинност, се стреми да осъди колкото се може повече от обвиняемите.

След като още в първото заседание на процеса са отхвърлени възраженията срещу юрисдикцията на трибунала, защитата изтъква като аргумент, че отговорността за всички престъпления трябва да понесе само и единствено Хитлер. Всичко, което обвиняемите са извършили е било като „добри, лоялни германци в името на благосъстоянието на родината си“ да проявяват подчинение спрямо своя ръководител, изпълнявайки заповедите му. Освен този довод защитата се опитва да обясни, че Луфтвафе са извършвали полети само с отбранителна цел; че нахлуването в Холандия и Норвегия, както и предполагаемите военни престъпления на вермахта са действия, произтичащи от т.нар „военна необходимост“; че обвиняемите, особено военните ръководители, само са изпълнявали заповедите на по-висшестоящите; и че капитаните от военноморския флот винаги са спазвали обичаите и законите за бойните действия по

море⁹. Защитата изтъква, че отношението към руските военнопленници е било различно в сравнение с отношението към другите, защото Русия не е подписала Женевската конвенция за отношението към военнопленниците (1929 г.) е следователно, Германия не е била длъжна да спазва конвенцията по отношение на руснаците.

Още преди защитата да е приключила с изложението на аргументите си, четиримата американски юристи от екипа на Джаксън изготвят работни варианти на присъди, произнасящи обвиняемите за виновни, които трибуналет да използва, когато се достигне крайната фаза на процеса.

След като защитата произнася заключителното си слово, съдия Джаксън започва заключителната си пледоария с цитат от Шекспир: „Сега тези обвиняеми искат от трибунала да постанови, че не са виновни за планиране, извършване или заговор за извършване на този дълъг списък от престъпления и злодеяния. Те стоят пред доказателствата в този процес като окървавения Глостър до трупа на своя убит крал. И той моли вдовицата, както те молят вас „Кажете, че не аз ги убих“. А вдовицата му отвръща: „Тогава кажете, че те не са убити. Но си остават мъртви...“. Ако кажете за тези хора, че не са виновни, също толкова вярно би било да кажем, че не е имало война, не е имало убити, не е имало престъпления“¹⁰

Решението на съда е обявено на 30 септември и 1 октомври 1946 г. То подчертава важността на документацията, представена от обвинението. „Делото срещу обвиняемите се основава на документация с голям обем, която самите те са съставили и чиято автентичност не бе оборена освен в един-два случая“. По-нататък трибуналет старателно разглежда четирите обвинения: планиране и водене на завоевателни войни и извършване на военни престъпления и престъпления против човечеството. Съдиите стигат до заключението, че изтъкнатото от защитата правило за липсата на обратна сила, т.е. „няма наказание без закон“, не може да бъде приложено към тези факти. Съдиите също така стигат до решението, че Хитлер не би могъл да води сам завоевателна война, а му е било необходимо съдействието на държавници, военни ръководители, дипломати, индустриалци и т.н. Чрез подкрепата си за нацисткия фюрер,

---

⁹ В случая с адмирал Дьониц използват писмено изявление на американския адмирал Честър Нимиц, според което действията на германските подводници по време на войната с нищо не са се различавали от действията на американските подводничари.

¹⁰ Джоузеф Персико, Нюрнберг: Злодейство на съд стр.329

те са се превърнали в съучастници в плана. Съдиите се опират на нарушенията от страна на победена Германия на подписаните от нея международни договори, влезли в сила през 1899 г., 1907 г., 1919 г., 1925 г., 1928 г. и 1929 г.

По третата точка от обвинителния акт – извършване на военни престъпления в нарушение на международните договори, подписани през 1907 г. и 1929 г., трибуналет достига до заключението за „съкрушителните по обема и подробностите си доказателства“, че нацистите са извършвали военни престъпления с огромни измерения, невиджани до този момент във военната история. Тези военни престъпления включват избиването и малтретирането на военнопленници, цивилно население и поробени работници.

В заключение трибуналет взема под внимание значителните данни, разкриващи нацистките престъпления против човечеството, особено техните репресивни действия в Европа. Съдът акцентира, че в тях нацистите са проявили последователна и методична безчовечност в най- голям мащаб.

Г) Основни действащи лица, присъди

Съдии: ген. майор Иона Никиченко, полковник Александър Волчков (СССР); полковник сър Джефри Лорънс, сър Норман Биркет (Великобритания); Франсис Бидл, Джон Паркър (САЩ); Анри де Вабре, Робер Фалко (Франция)

Прокурори: сър Хартли Шаукрос, Робърт Джаксън, ген. лейт. Роман Роденко, Францис де Метон

Адвокати: Телфорд Тейлър, майор Сър Дейвид Максвел-Фейв, сър Джон Уилър-Бенет и Антъни Марекко

Обвинението:

1. Участие в общ конспиративен план за изпълнението на престъпления срещу мира
2. Планиране, започване и водене на агресивна война и други престъпления срещу мира
3. Военни престъпления
4. Престъпления срещу човечеството

Група 1 – Генерали и адмирали от германския генерален щаб:

1. Генерал Йодл, бивш началник щаб, вермахт – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
2. Генерал Кайтел, началник щаб, вермахт – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
3. Адмирал Редел, бивш командващ военноморски флот – обвинен по точки 2, 4, осъден на доживотен затвор;
4. Адмирал Дьониц, командващ военноморски флот – обвинен по точки 2, 3, осъден на 10 години затвор.

Група 2 – Ръководители на нацистката партия и правителство:

1. Херман Гьоринг, райхсмаршал – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване. Самоубива се в килията си преди изпълняването на присъдата;
2. Борман, лидер на нацистката партия – обвинен по точки 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
3. Франк, губернатор на окупираните територии, Полша – обвинен по точки 2, 4, осъден на смърт чрез обесване;
4. Фрик, губернатор Бохемия – Моравия – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
5. Фон Рибентроп, министър на външните работи – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
6. Розенберг, началник окупирани територии – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
7. Зайс- Инкварт, началник окупирана Холандия – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на смърт чрез обесване;
8. Хесс, лидер на нацистката партия, заместник на Хитлер – полудява по време на процеса и е обвинен по точки 1, 2, осъден на доживотен затвор;
9. Нойрат, министър на външните работи – обвинен по точки 1, 2, 3, 4, осъден на 15 години затвор;

10. Фон Папен, вицеканцлер на нацисткото правителство – обвинен по точки 1, 2, оправдан;
11. Фон Ширах, началник на Хитлерюгенд – обвинен по точка 4, осъден на 20 години затвор;
12. Щрайхер, издател на вестник „Дер Щрумер“ – обвинен по точка 4, осъден на смърт чрез обесване;
13. Фрицше, началник Управление на радиото, Министерство на пропагандата – обвинен по точки 1, 2, оправдан;
14. Заукел, началник трудова мобилизация – обвинен по точки 2, 4, осъден на смърт чрез обесване.

Група 3 – Банкери и индустриалци:

1. Функ, президент на Райхсбанк – обвинен по точки 2, 4, осъден смърт чрез обесване;
2. Шпеер, министър на въоръжаването и военното производство – обвинен по точки 3, 4, осъден на 20 години затвор;
3. Шахт, министър на икономиката – обвинен по точки 1, 2, оправдан.

Група 4 – Тайна полиция:

1. Калтенбрунер, началник Централното управление по сигурността на Райха – обвинен по точки 3, 4, осъден на смърт чрез обесване.

Докторският процес се провежда през август 1947 г. срещу Карл Брант и колегите му, участвали в експерименти с хора, провеждани в германските концентрационни лагери. Обвиняемите са съдени от САЩ като по-голямата част от тях получават присъди. Процесът е важен с това, че в хода на делото се ражда Нюрнбергският кодекс, който уточнява етичните принципи при експериментите с хора.

Делото срещу съдиите се провежда в периода 17 март 1947 г. – 4 декември 1947 г. Делото се води от Щатите, като на подсъдимата скамейка са изправени 16 обвиняеми, като един умира преди произнасяне на присъдата.

5. Заключение – наследството на Нюрнберг

Освен процеса срещу висшите нацистки ръководители в окупационните зони са проведени процеси срещу хиляди нацисти, голяма част от които дори не подозират за съществуването на концентрационните лагери и непроумяващи обвиненията, които им биват предявени. В края на краищата са съдени 177 нацисти, от които 142 от тях получават присъди, а 25 от осъдените са осъдени на смърт.

Дванайсетте отделни процеса в американския сектор включват делото срещу лекарите, в което лекари са обвинени за извършване на медицински експерименти с евреи и други хора; делото на юристите, по което 16 нацистки съдии са обвинени в участие в налагането на нацистките декрети; делото „И. Г. Фарбен“, по което 23 германски индустриалци са обвинени в използване на принудителен труд; делото „Круп“, по което 12 ръководители на произвеждащата оръжие фирма са обвинени за използване на принудителен труд и военнопленници в заводите на фирмата; делото „Einsatzgruppen“, по което 22 служители на СС са обвинени и осъдени за участието си в изстребване на евреи и други хора; делото за Управлението по расовите и преселнически въпроси в СС, по което 14 служители на СС са обвинени за масово изстребление на евреи и други хора в центровете за унищожение.

Освен това британски военни съдебни състави провеждат над 1000 процеса за военни престъпления, като около 700 нацисти са осъдени, от тях 230 на смърт. Френски военни трибунали съдят над 2100 нацисти, като над 1700 са осъдени, от тях 104 на смърт. Германските съдебни състави провеждат над 2100 процеса. Около 900 от обвиняемите са оправдани, а едва 4 от тях са осъдени на смърт. Няма данни за броя на съдените, осъдените и екзекутираните нацисти от военните трибунали в съветската окупационна зона. Процеси срещу нацисти се провеждат и в Полша и Холандия. Равносметката е следната – в периода 1943 – 1953 г. САЩ, Великобритания и Франция изправят пред съда 10 400 обвиняеми нацистки, военнопредстъпници, като 5025 са осъдени, а от тях 506 са осъдени на смърт чрез обесване.

Това което на практика се получава в Нюрнберг е правосъдие на победителите или горко на победените. Още в началото на трибунала се надига обществено мнение, че този съд ще прилага различни критерии спрямо престъпленията на победените и победителите. Съюзниците се оправдават, че собствените им военни трибунали и

военна полиция са достатъчно компетентни да се справят с подвеждането под отговорност на съюзнически войници извършили военни престъпления.

Неосъщественото наследство на Нюрнберг е именно учредяването на такъв постоянен трибунал. В Нюрнберг е направен донякъде успешен опит за изработване на принципи, по които международната общност постига съгласие. Индивидуалните права и отговорност за военни престъпления и международните наказателни закони за войната са основният резултат на Нюрнбергските процеси. Международната общност започва дискусии по създаването на такъв постоянен трибунал, но Студената война започва броени месеци след края на процесите на МВТ и разговорите потъват в застой за близо 40 години.

След 1945 г. има повече от 100 революционни и регионални войни, в които военните престъпления, геноцидът и престъпленията против човечеството присъстват неизменно, а постоянен международен трибунал, който да потърси отговорност от виновниците не съществува. До 90-те години на XX век не се свикват други международни трибунали освен този в Нюрнберг и този в Токио.

Нюрнбергския трибунал е само и единствено демонстриране на груба сила от страна на Великите сили, спечелили войната. Нюрнбергският трибунал издава присъди над нацистите за собствените им престъпления в годините преди, по време и след края на Втората световна война. Нюрнберг не съумява да осигури така желания мир, а напротив – светът е разделен от т. нар. Желязна завеса, останала да тегне над народите повече от 40 години.

Библиография

Кирилица:

1. **Бол, Хауард**, *Съдебно преследване на военни престъпления и геноцид. Опитът от XX век*. Военно издателство 2004;
2. **Борисов, Орлин**, *Международно публично право*, изд. Юриспрес 2001;
3. **Йотов, Борислав**, *Международно наказателно право*, Феня 2004;
4. **Персико, Джоузеф**, *Нюрнберг: Злодейство на съд*, Сиела 2006;
5. **Баева, Искра**, *Как оценяваме Нюрнбергския трибунал в началото на XXI век?* сп. Ново време, бр. 12, декември 2010 г.

Латиница:

1. **Crimes against humanity in international criminal law/ M. Cherif Bassionni;**
2. **G. M. Gilbert**, *Nuremberg Diary*, New York, Straus 1947 ed. 1961;
3. **The Nuremberg trial and international law/ ed. By George Ginsburgs**

Интернет сайтове:

1. <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/nuremberg/nuremberg.htm>
2. http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/imt.asp